

Reisverslag naar onze toekomstige concurrent: de homo sapiens 3.0

boekrecensie Filosofie

Jos de Mul: 'Kunstmatig van nature'
Lemniscaat, Rotterdam. 206 blz.
€ 4,95
★★★★★

De schrijver

Jos de Mul is hoogleraar wijsgerige antropologie aan de Erasmus Universiteit Rotterdam. Al jaren schrijft hij over de invloed van technologische ontwikkelingen op de samenleving en ons mensbeeld. Voor zijn boek 'Cyberspace Odyssee' (2002) kreeg hij de Socrates Wisselbeker. Eigenlijk is het niet meer dan vanzelfsprekend dat hij dit jaar het essay voor de gisteren begonnen Maand van de Filosofie mocht schrijven. Het thema is namelijk 'mens en techniek'. Zijn kloekke essay – het tikt net de 200 pagina's niet aan – heeft de titel 'Kunstmatig van nature' (2014) meegekregen.

Zijn ambitie

Het schrijven van een speculatieve antropologie. De wijsgerige antropologie richt zich op de vraag wat de mens is. Die benadering volstaat volgens De Mul niet langer. Door technologische ontwikkelingen – binnen de neurotechnologie, de biotechnologie, de robotica – dringt zich een nieuwe vraag op: wat kan de mens worden? Op die vraag probeert de speculatieve antropoloog antwoord te geven. Maar, waarschuwt De Mul, hij is geen waarzegger met een glazen bol. De precieze richting van de wetenschap en techniek laat zich niet voorspellen. Wel is het mogelijk om te onderzoeken hoe bestaande tendensen zich kunnen ontwikkelen en wat de mogelijke gevolgen voor de mens zijn.

Het resultaat

Een fascinerend reisverslag dat millennia beslaat. De Mul heeft zijn boek 'Onderweg naar Homo sapiens 3.0' als ondertitel gegeven. Voor alle duidelijkheid: homo sapiens 2.0. slaat op de huidige mens en de 1.0-versie is daarvan de evolutionaire voorloper. Deze liep zo'n tweehonderdduizend jaar geleden op de aarde rond. Letterlijk betekent homo sapiens: 'de mens die over redelijke vermogens beschikt', maar hoe lang is deze definitie nog houdbaar? Ze gaat haar vanzelfsprekendheid verliezen, bijvoorbeeld omdat robots geavanceerder worden en wellicht uitgroeien tot levenspartner.

Toekomstmuziek? In Japan beginnen androïde robots al een rol te spelen in de samenleving. Ze zijn dermate hoogontwikkeld dat ze zorgfuncties vervullen of als gids fungeren op drukke trein- en metrostations. Het is maar één van de vele voorbeelden die stuk voor stuk duidelijk maken dat de antropologie haar begrippenapparaat moet herijken.

Opvallendste stelling

Het is ons niet gegeven niet technisch te zien. Nieuwe technieken hebben altijd geleid tot verzet en afkeer. 2500 jaar geleden betreurde Plato de uitvinding van het schrift al, omdat mensen hun geheugen niet meer hoefden te trainen. Keihard nee zeggen is echter geen optie, aldus De Mul. We zouden ermee tegen onze aard in gaan. Het is ei-

gen aan de mens om hulpmiddelen te gebruiken en de omgeving te manipuleren. Maar eigenlijk was de titel van het essay al glashelder: we zijn kunstmatig van nature.

Mooiste zinnen

"De liefhebbers van wetenschap waarschuwen ik dat het navolgende bij tijd en wijle veel weg heeft van sciencefiction. Liefhebbers van fictie daarentegen dienen zich erop voor te bereiden dat de nadruk daarbij meer op science dan op fiction zal liggen." Met andere woorden: De Mul maakt gebruik van zijn verbeeldingskracht, maar dat is iets anders dan zich overgeven aan vrijblijvend gefantaseer.

Reden om dit boek niet te lezen

Makkelijk is het niet. Soms is de dichtheid aan jargon zo hoog dat het de lezer flink gaat duizelen. Zoals in deze zin: "De mens heeft weet van het centrum van zijn ervaring en bezit als zodanig een eccentric positionality." Ook komt het essay tamelijk langzaam op gang. Grofweg de eerste zeventig pagina's gaan op aan de behandeling van de oerknal, het ontstaan van het leven, de ontwikkeling ervan. Razend boeiend allemaal, maar ook een nogal lange aanloop tot de behandeling van de homo sapiens 3.0, die filosofisch gezien het meest uitdagend is.

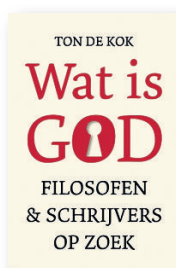
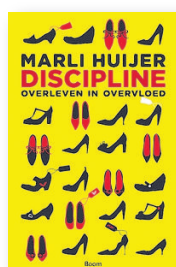
Reden om dit boek wel te lezen

Vanwege het prikkelende karakter ervan. KAUW bijvoorbeeld maar eens goed op deze gedachte die De Mul meegeeft: homo sapiens 2.0 – wij dus – heeft 1.0 destijds weggeconcurrerd, maar wacht hem straks een vergelijkbaar lot als 3.0 zich ontwikkelt?

SEBASTIEN VALKENBERG

Trouw tipt filosofie

- 1. Discipline**
Marli Huijer
- 2. Mijn leven is mooier dan literatuur**
Jannah Loontjens
- 3. Kunstmatig van nature**
Jos de Mul
- 4. De ziel opnieuw**
Renée van Riessen
- 5. Dankbaar en aandachtig**
Ger Groot

Wie alleen 'achter de voordeur' gelooft, doet de maatschappij tekort

boekrecensie Religie

Rowan Williams. Geloof in de publieke ruimte. Skandalon, Vught. 416 blz. € 33,50
★★★★★

De schrijver

Rowan Williams was de primaat van de Anglicaanse Kerk en aartsbisschop van Canterbury, totdat hij in 2012 aftrad. Daarnaast is hij theoloog, dichter en lid van het Britse Hogerhuis.

Zijn thematiek

In onze westerse wereld wordt vaak geroepen dat geloof 'achter de voordeur' thuishoort: geloof is een privékwesitie, prima voor jezelf maar val de rest van de maatschappij er niet mee lastig. In dit boek probeert Williams te laten zien dat die eis de maatschappij en de gelovige tekort doet. Kort samengevat: een pluralistische maatschappij als de onze kan alleen maar stabiel en pluralistisch blijven als de volledige identiteit van mensen serieus wordt genomen. Juist als mensen hun religieuze standpunten mogen inbrengen, voelen ze zich erkend als volwaardig deelnemer aan die samenleving. Men moet dus vanuit de eigen religieuze overtuiging voluit mee kunnen debatteren over de inrichting van de maatschappij. In dit boek is een aantal lezingen van Williams gebundeld, waarin hij steeds een ander onderwerp vanuit dit standpunt beziet. Soms zijn dat onderwerpen die typisch bij een theoloog en aartsbisschop passen, bijvoorbeeld als hij ingaat op de rol van religies in sociale conflicten. Maar Williams is niet bang om ook zijn doordachte mening te geven over de ouderenzorg, de inrichting van grote winkelcentra, of de rol van slachtoffers in het strafrecht. Zo geeft hij niet alleen een theologische visie op de rol van religie in een plurale samenleving, maar geeft hij ook het goede voorbeeld door vanuit zijn geloof de discussie over al deze zaken te voeren.

Belangrijke stelling

Over de inrichting van de samenleving moet je blijven onderhandelen, zegt Williams. Niet één religie of uitgangspunt mag worden voorgetrokken, en allemaal moeten ze vanuit hun eigen kader kritiek kunnen blijven geven. Dit betekent enerzijds: gelovigen moeten zich coöperatief en bescheiden opstellen in het publieke debat. Ze mogen hun idealen niet opdringen aan anderen en ook niet eisen dat ze niet beledigd worden. Anderzijds betekent het: de samenleving mag geen absolute loyaliteit eisen aan de overtuiging van de meerderheid. Alle groepen, groot en klein, moeten bereid zijn om te luisteren naar wat de ander in te brengen heeft, om te voorkomen dat de heersende overtuiging te vanzelfsprekend als de juiste wordt gezien. En ja, dat geldt dus ook voor seculiere rationalisten. Ook zij moeten bereid zijn te luisteren naar mensen die niet enkel vanuit materialistische visies kijken naar de inrichting van de samenleving.

Opvallende zinnen

"We hebben geleerd hoe gevaarlijk het is om te denken dat de door God geopenbaarde orde simpelweg gebruikt kan worden om wetten

van te maken in een complexe samenleving, waarin uiteenlopende overtuigingen en praktijken worden aangetroffen. Waarschijnlijk begrijpen we nu beter wat de noodzaak is tot onderhandelen en de onvermijdelijkheid van spanning en diversiteit wanneer gemeenschappen met een religieuze overtuiging in dit alles hun rol spelen."

Reden om dit boek niet te lezen

Als je gelooft dat de openbare orde een op een aangepast moet worden aan de goddelijke orde zoals die in de Bijbel (of de sharia of waar dan ook) zou zijn vastgelegd, kun je dit boek links laten liggen. Ook als je gelooft dat religieuze overtuigingen de rationele discussie maar onnodig vertroebelen, en dat de openbare orde aangepast moet worden aan de meest rationele orde, is dit geen boek voor jou. Tenminste, als je bij je – religieuze of seculiere – fundamentalistische standpunt wilt blijven.

Reden om dit boek wel te lezen

Williams wordt gezien als één van de belangrijkste theologen van dit moment, en dit boek laat zien waarom. Williams toont op erudiete wijze dat gelovigen hun eigen idealen trouw kunnen blijven en juist van daaruit vruchtbaar kunnen bijdragen aan onze maatschappij. Zo schetst hij een begaanbare weg voor een pluralistische samenleving. Daarmee is dit boek een voorbeeld voor een publieke functie van de theologie en een must-read voor theologen. Maar ook politici, landelijk of in de gemeenteraad, die niet weten wat nu de relatie moet zijn tussen hun eigen religieuze traditie en de politiek, doen er goed aan dit boek te lezen.

SJOERD MULDER

Trouw tipt religie

- 1. Geloof in de publieke ruimte**
Rowan Williams
- 2. God van de gewone mensen**
Emiel Hakkenes
- 3. De uitvinding van de rooms-katholieke kerk**
Peter Raedts
- 4. Wat is God**
Ton de Kok
- 5. Samen dansen in de kerk**
Almatine Leene

